

Ракітянська Людмила Миколаївна,

Криворізький державний педагогічний університет,
пр. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, 50086
ludmilanick777@gmail.com

ORCID iD: 0000 0003 3586 2754

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

У статті висвітлено організацію, проведення та результати педагогічного експерименту з проблеми формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки. Надано авторське визначення поняття «емоційний інтелект учителя музичного мистецтва». Розкрито сутність концепції формування емоційного інтелекту як особистісно-професійної якості майбутнього вчителя музичного мистецтва; описано хід, етапи та результати педагогічного експерименту.

Ключові слова: емоційний інтелект вчителя музичного мистецтва, фахова підготовка, результати педагогічного експерименту.

Ракитянская Л.Н.

Формирование эмоционального интеллекта будущих учителей музыкального искусства: результаты педагогического эксперимента

В статье освещены организация, проведение и результаты педагогического эксперимента по проблеме формирования эмоционального интеллекта будущих учителей музыкального искусства в процессе специальной подготовки. Дано авторское определение понятия «эмоциональный интеллект учителя музыкального искусства». Раскрыта сущность концепции формирования эмоционального интеллекта как личностно-профессионального качества будущего учителя музыкального искусства; описан ход, этапы и результаты педагогического эксперимента.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект учителя музыкального искусства, специальная подготовка, результаты педагогического эксперимента.

Lюдмила Rakityanska

Formation of Emotional Intelligence of Future Music Teachers: results of pedagogical experiment

The article shows the results of a pedagogical experiment on the formation of emotional intelligence of future teachers of music. The author's definition of the concept of «emotional intelligence of a music teacher» is given. The essence of the concept of formation of emotional intelligence as a personal and professional quality of a future music teacher is revealed, which consists in understanding this process as one that is carried out in the conditions of multilevel professional education and is provided by a specially organized system of professional training aimed at simultaneous introduction into the educational process of the developed content and selected forms and methods in accordance with sound theoretical-and-methodological and organizational-and-methodological principles of the study. The pedagogical experiment was conducted for five years (2016–2020) and consisted of ascertaining and formative stages. At the main stage of the formative experiment, organisational and methodological principles were introduced as a basis for formation of emotional intelligence of future music teachers by means of content, forms and methods of professional training, enriched with emotional and intellectual component. Quantitative and qualitative analysis of the results of the pedagogical experiment, determining

the dynamics of changes in the formation of components of emotional intelligence of future music teachers according to certain criteria was carried out during the analytical and productive stage of the formative experiment. To measure the formation of emotional intelligence of future teachers of music as a holistic phenomenon, and to form each of the structural components, the selection and modification of special diagnostic methods were made. Based on the results of the pedagogical experiment, the conclusion was made about the effectiveness of the developed organizational and methodological foundations for the formation of emotional intelligence of future music teachers in the process of professional training, which is confirmed by statistical processing using Fisher's and Pearson's criteria.

Key words: *emotional intelligence of music teacher, professional training, results of pedagogical experiment.*

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021

© Ракітянська Л.М., 2021

Постановка проблеми. Наукові пошуки і здобутки вітчизняних вчених у галузі мистецько-педагогічної освіти (О. Олексюк, А. Растрігіна, О. Реброва, Н. Сегеда, В. Тушева, О. Щолокова та ін.) дають поштовх до нових досліджень, спрямованих на модернізацію системи підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва як носія індивідуально-особистісних і професійно значущих якостей, які, відповідно до соціокультурних запитів і вимог ринку праці, забезпечують йому належний рівень конкурентоспроможності, готовність самостійно й ефективно продукувати й впроваджувати у практику нової української школи гуманістичні ідеї та цінності, досягати професійного успіху. Такою особистісно-професійною якістю вчителя музичного мистецтва є його емоційний інтелект, формування якого у процесі фахової підготовки в університеті було вибрано предметом нашого наукового дослідження.

Феномен емоційного інтелекту останніми роками активно досліджується зарубіжними і вітчизняними вченими в різних сферах наукового знання, зокрема і в галузі мистецької освіти [1; 2; 6]. На основі узагальнення наукових поглядів щодо сутності феномену емоційного інтелекту, специфічних форм його прояву та з урахуванням особливостей професійної діяльності учителя-музиканта, творчого переосмислення наукового доробку українських учених у галузі мистецько-педагогічної освіти нами визначено й обґрунтовано сутність поняття «емоційний інтелект учителя музичного мистецтва», під яким розуміємо особистісну, професійно значущу, інтегральну якість фахівця, що відображає особистісно-інтроверсійну та міжособистісно-екстраверсійну здатності: сприймати, аналізувати й інтерпретувати музичний твір як повідомлену композитором у процесі невербальної комунікації емоційну інформацію про власні, внутрішні емоційно-життєві переживання; розуміти та контролювати як власні емоційні переживання, так і емоційні переживання інших осіб для регуляції міжособистісної взаємодії, надання їй позитивно-оптимістичного спрямування. Духовна сутність

визначеного нами поняття конкретизована його структурною будовою, яка інтегрує особистісно-інтроверсійну та міжособистісно-екстраверсійну складові, що відображають внутрішню, суб'єктивно-особистісну орієнтованість вчителя на самопізнання й психоемоційну саморегуляцію та зовнішню орієнтованість на вербальну і невербальну соціально-комунікативну взаємодію з іншими з метою регуляції й гуманізації міжособистісних стосунків. Кожна зі складових, своєю чергою, представлена системою взаємопов'язаних компонентів. Так, особистісно-інтроверсійна складова містить такі компоненти: мотиваційно-цільовий, перцептивно-інтонаційний, емоційно-ідентифікаційний, герменевтично-ціннісний, рефлексивно-регулюючий, особистісно-оптимістичний. Міжособистісно-екстраверсійна складова — невербально-комунікативний, когнітивно-інтерпретаційний, кордоцентричний, педагогічно-артистичний, професійно-адаптивний.

В обґрунтуванні положень авторської концепції ми враховували, що метою формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки є сприяння їх індивідуально-особистісному та професійному становленню на якісно високому професійному рівні, зумовленому соціальним запитом на фахівців нової генерації, освітньо-професійними потребами майбутнього фахівця, завданнями реформування національної системи освіти, світовими освітніми тенденціями.

Відповідно до авторської концепції, формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах багатоступеневої професійної освіти забезпечується спеціально організованою системою фахової підготовки, спрямованою на усвідомлення соціально-культурної значущості майбутньої професії, оволодіння емоційним інтелектом як особистісно-професійною якістю в структурі професійної компетентності, що сприяє духовному самовдосконаленню й професійній самореалізації майбутнього вчителя як гуманної, кордоцентричної особистості, здатної до свідомих і відповідальних,

особистісно-сміслових й емоційно-ціннісних перетворень освітнього процесу шляхом опанування технологій розвитку емоційного інтелекту в неперервній професійній освіті [3].

Мета статті — висвітлити організацію, проведення та результати педагогічного експерименту з формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки.

Методологія дослідження. Задля досягнення мети у дослідженні були застосовані теоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення для встановлення рівня теоретичного і практичного розв'язання проблеми, формування наукового апарату, визначення базових понять дослідження та його концепції), емпіричні (діагностування, анкетування, тестування, інтерв'ювання, бесіда; педагогічний експеримент для підтвердження ефективності розроблених організаційно-методичних засад і моделі формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки), математичної статистики для кількісної і якісної обробки результатів педагогічного експерименту (таблиці, рисунки, діаграми).

Виклад основного матеріалу. Педагогічний експеримент з формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки в університеті здійснювався впродовж п'яти років (2016–2020) на базі факультетів мистецтв таких закладів вищої освіти України: Криворізького державного педагогічного університету, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Педагогічний експеримент складався з констатувального та формуального етапів. Результати констатувального експерименту підтвердили актуальність та доцільність дослідження окресленої проблеми [4]. Формувальний експеримент проводився за такими етапами: початковий, основний, аналітико-результативний. На першому було сформовано дві групи студентів, контрольну та експериментальну, для встановлення рівнів сформованості емоційного інтелекту майбутніх учителів шляхом опитування (бесіда, анкетування, тестування), в результаті якого було зроблено висновок про відсутність суттєвих відмінностей між рівнями компонентів емоційного інтелекту студентів обох груп. На основному етапі формуального експерименту, відповідно до освітньо-професійних програм підготовки здобувачів вищої освіти ступенів бакалавра й магістра музичного мистецтва, було впроваджено в освітній процес фахової підготовки майбутніх

учителів музичного мистецтва розроблені нами організаційно-методичні засади формування емоційного інтелекту як особистісно-професійної якості, якими передбачалося збагачення емоційно-інтелектуальною складовою змісту нормативних і вибіркового фахових дисциплін, різних видів науково-дослідницької роботи студентів та різних видів педагогічної практики. Також в освітній процес було впроваджено розроблену нами вибіркочу дисципліну навчального плану підготовки майбутніх бакалаврів музичного мистецтва «Теорія і методика формування емоційного інтелекту» [5]. Зміст фахової підготовки студентів, спрямований на формування їхнього емоційного інтелекту, реалізовувався шляхом застосування трьох груп методів: загальнодидактичних, спеціальних (музичних) та специфічних, пов'язаних зі специфікою феномену емоційного інтелекту.

Аналітико-результативний етап формуального експерименту спрямовувався на аналіз кількісних та якісних результатів педагогічного експерименту, встановлення динаміки змін у показниках складових емоційного інтелекту студентів контрольної та експериментальної груп.

У ході педагогічного експерименту вимірювалася сформованість емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва як цілісної, особистісно-професійної якості, так і сформованість кожного з структурних компонентів (загальною кількістю — одинадцять компонентів). З цією метою були відібрані та модифіковані такі методики з діагностування сформованості емоційного інтелекту як цілісної особистісної якості: Г. Айзенка з вивчення спрямованості особистості (інтроверт — екстраверт); ЕмІн Д. Люсіна; МЕІ М. Манойлової; опитувальник Н. Холла.

Для діагностування сформованості кожного з компонентів складових емоційного інтелекту майбутнього вчителя було застосовано комплекс методик. Оцінювання сформованості мотиваційно-цільового компонента емоційного інтелекту відбувалося за допомогою методик: К. Замфір у модифікації А. Реана з вивчення мотивації професійної діяльності; С. Пакуліної, М. Овчинникова з вивчення мотивації навчання студентів педагогічного вишу; А. Реана з вивчення мотивації успіху.

Перцептивно-інтонаційний компонент емоційного інтелекту визначався за методикою В. Аванесова «Вимірювання художньо-естетичної потреби».

Емоційно-ідентифікаційний — за методикою І. Матійків із самооцінювання емоційної компетентності.

Герменевтично-ціннісний — за методикою В. Петрушина.

Рефлексивно-регулюючий — за методами «Когнітивна регуляція емоцій» (CERO)

Н. Гарнефски і В. Крайга; «Чи вмієте Ви контролювати себе» М. Снайдера; А. Карпова з діагностування розвитку рефлексивності.

Особистісно-оптимістичний — за методиками ELOT Е. Чанга; тесту на оптимізм LOT Ч. Шейера та М. Карвера.

Невербально-комунікативний — за методикою В. Петрушина.

Когнітивно-інтерпретаційний — за методикою М. Гранта з вивчення рівня вираження і спрямованості рефлексії; тесту О. Булатової «Чи вмієте Ви спостерігати».

Кордоцентричний — за методиками В. Бойка та І. Юсупова з діагностики рівня емпатійних здібностей.

Педагогічно-артистичний — за методикою О. Булатової з визначення рівня педагогічного артистизму.

Професійно-адаптивний — за методикою К. Роджерса — Р. Даймонда з визначення адаптивності особистості.

Також у ході педагогічного експерименту розроблялися авторські опитувальники і тести, а саме: для перевірки знань студентів з основ теорії емоційного інтелекту; уміння аналізувати музичний твір у контексті «інтонаційної ідеї епохи»; уміння емоційної самоідентифікації й рефлексивної саморегуляції; професійних знань

й умінь щодо художньої комунікації та організації художньо-педагогічного спілкування на уроках музичного мистецтва; знань та умінь з педагогічного артистизму й професійної адаптації.

На аналітико-результативному етапі педагогічного експерименту нами аналізувалися за визначеними критеріями рівні сформованості двох складових емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва — особистісно-інтроверсійної та міжособистісно-екстраверсійної — в експериментальній та контрольній групах на початку та наприкінці експерименту (табл. 1 та 2).

Кількісний аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив позитивну і суттєву динаміку зростання показників середнього та високого рівнів сформованості двох складових емоційного інтелекту в студентів експериментальної групи порівняно з контрольною, показники якої на середньому і високому рівнях засвідчили несуттєву, малопомітну зростаючу динаміку. Показник низького рівня сформованості особистісно-інтроверсійної складової в експериментальній групі знизився більш ніж удвічі, а міжособистісно-екстраверсійної — майже втричі, у той час як показники низького рівня сформованості двох складових контрольної групи засвідчили несуттєве зниження.

Таблиця 1

Динаміка сформованості особистісно-інтроверсійної складової емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп

Рівні сформованості	Кількісні показники		Показник змін (%)	Кількісні показники		Показник змін (%)
	ЕГ	КГ		ЕГ	КГ	
	На початку експерименту			Наприкінці експерименту		
Низький	33,7	34,3	-0,6	14,3	30,4	-16,1
Середній	50,0	50,0	0	55,1	52,9	2,2
Високий	16,3	15,7	0,6	30,6	16,7	13,9

Таблиця 2

Динаміка сформованості міжособистісно-екстраверсійної складової емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп

Рівні сформованості	Кількісні показники		Показник змін (%)	Кількісні показники		Показник змін (%)
	ЕГ	КГ		ЕГ	КГ	
	На початку експерименту			Наприкінці експерименту		
Низький	50,0	48,0	-2	17,3	47,1	-29,8
Середній	30,6	31,4	-0,8	39,8	31,4	8,4
Високий	19,4	20,6	1,2	42,9	21,6	21,3

Вірогідність отриманих статистичних даних перевірялася за допомогою критерію Фішера (кутове перетворення Фішера) та критерію однорідності χ^2 Пірсона (критерій узгодження Пірсона). Ми здійснювали окремо

порівняння рівнів сформованості особистісно-інтроверсійної та міжособистісно-екстраверсійної складових емоційного інтелекту на початку і наприкінці експерименту (рис. 1, 2 та 3, 4).

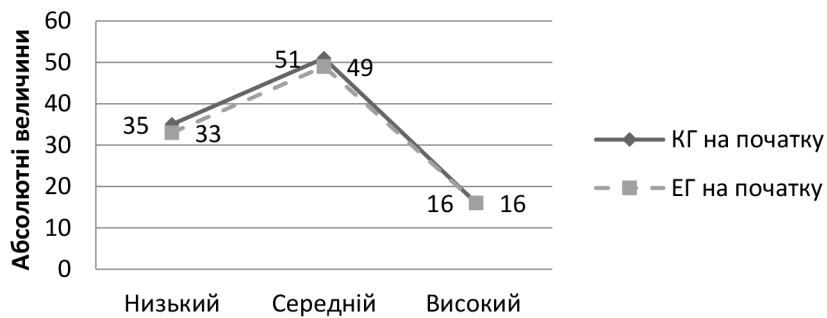

Рис. 1. Результати оцінювання рівнів сформованості особистісно-інтроверсійної складової емоційного інтелекту на початку експерименту

Зведені результати щодо рівнів сформованості особистісно-інтроверсійної складової емоційного інтелекту наприкінці експерименту (рис. 2).

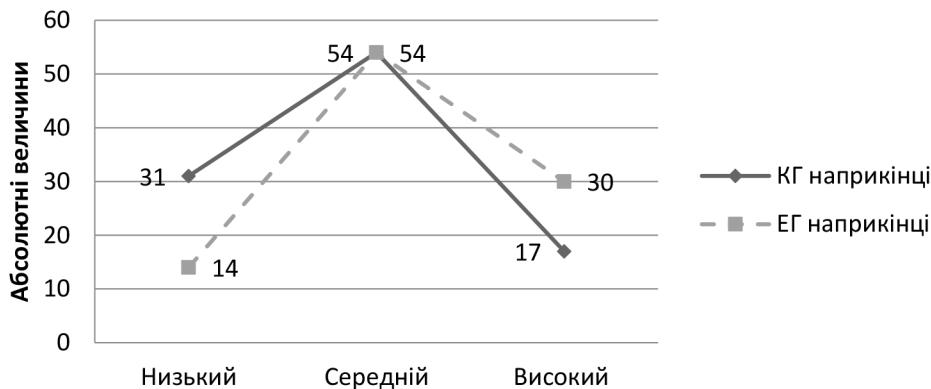

Рис. 2. Результати оцінювання рівнів сформованості особистісно-інтроверсійної складової емоційного інтелекту наприкінці експерименту

Аналогічні опрацювання результатів здійснено нами і для міжособистісно-екстраверсійної складової емоційного інтелекту на початку і наприкінці експерименту (рис. 3 та 4).

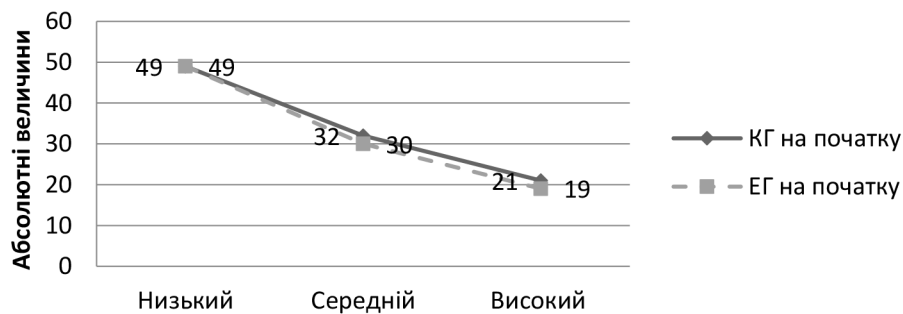

Рис. 3. Результати оцінювання рівнів сформованості міжособистісно-екстраверсійної складової емоційного інтелекту на початку експерименту

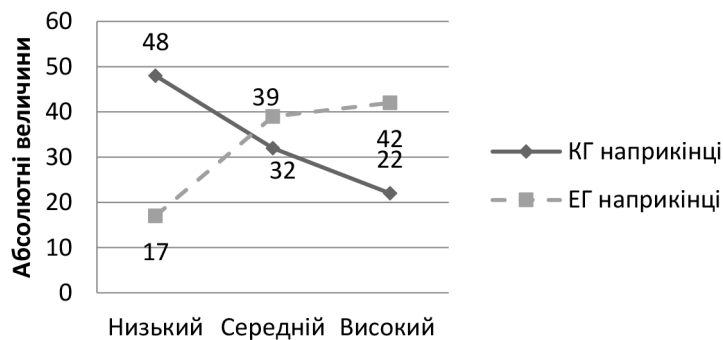

Рис. 4. Результати оцінювання рівнів сформованості міжособистісно-екстраверсійної складової наприкінці експерименту

Отже, порівняльний аналіз, перевірка достовірності та вірогідності отриманих результатів за допомогою критерію Фішера й критерію Пірсона дала змогу встановити подібність рівнів сформованості емоційного інтелекту студентів експериментальної та контрольної груп на початку експерименту й суттєві відмінності між ними наприкінці педагогічного експерименту.

Висновки. Отримані наукові результати проведеного педагогічного експерименту довели ефективність розроблених нами концептуальних

та організаційно-методичних засад формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки. Вони сприяють розв'язанню однієї з актуальних проблем професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва нової генерації у контексті сучасних потреб суспільства, запитів ринку праці та освітніх потреб майбутніх фахівців як кваліфікованих, конкурентоспроможних педагогічних працівників, здатних ефективно розв'язувати завдання Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Князева Т.С. Измерение эмоционального интеллекта у музыкантов и художников с помощью методики MSCEIT V.2.0. *Психология. Журнал высшей школы экономики*. 2010. Т. 7, № 3. С. 129–138.
2. Петрушин В.И. О развитии эмоционального интеллекта в процессе музыкальных занятий. *Музыкальное искусство и образование*. 2016. № 2. С. 68–82.
3. Ракітянська Л. Концепція формування емоційного інтелекту вчителя музичного мистецтва в процесі фахової підготовки. *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка*; гол. ред. С. Сисоєва. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2019. №3–4 (66–67). С. 16–23.
4. Ракітянська Л.М. Формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва: результати констатувального експерименту. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки*; гол. ред. С. Сисоєва. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2019. № 4 (61). С. 42–46.
5. Ракітянська Л. М. Формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва: організаційно-методичні засади. *Інноваційна педагогіка / Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій*; ред. кол.: К.М. Байша та ін. Одеса, 2019. Вип. 19, Т. 2. С. 62–66.
6. Рыбакова Н. А. Развитие эмоционального интеллекта средствами музыки. *Психология и психотехника*. 2015. № 2 (77). С. 150–158.

REFERENCES

1. Kniazeva, T. S. (2010). Izmereniie emotsionalnogo intellekta u muzykantov i khudozhnikov s pomoshchiu metodiki MSCEIT V.2.0 [Measurement of Emotional Intelligence in Musicians and Artists Using the Technique MSCEIT V.2.0]. *Psikhologiya, Zhurnal Vysheii shkoly ekonomiki*, T. 3, No. 3, 129–138 (in Russian).
2. Petrushin, V. I. (2016). O razvitii emotsionalnogo intellekta v protsesse muzykalnykh zaniatii [About Development of Emotional Intelligence in the Process of Music Lessons]. *Muzykalnoie iskusstvo i obrazovaniie*, 2, 68–82 (in Russian).
3. Rakitianska, L. M. (2019). Kontseptsiiia formuvannia emotsiinoho intellektu vchytelia muzychnoho mystetstva v protsesi fakhovoi pidhotovky [The Concept of Forming the Emotional Intelligence of a Music Teacher in the Process of Professional Training]. *Pedagogical Process: theory and practice (Series: Pedagogy)*: chief editor S. Sysoyeva, Kyiv: "Publishing house "EDELWEIS" LLC, No. 3–4 (66–67), 16–23 (in Ukrainian).
4. Rakitianska, L. M. (2019). Formuvannia emotsiinoho intellektu maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva: rezultaty konstatuvalnogo eksperymentu [Formation of Emotional Intelligence of Future Music Teachers: results of a statement experiment]. *Continuing Professional Education: theory and practice. Series: Pedagogical Sciences*, chief editor S. Sysoyeva, Kyiv: "Publishing house "EDELWEIS" LLC No. 4 (61), 42–46 (in Ukrainian).
5. Rakitianska, L. M. (2019). Formuvannia emotsiinoho intellektu maibutnioho vchytelia muzychnoho mystetstva: orhanizatsiino-metodychni zasady [Formation of Emotional Intelligence of a Future Music Teacher: organizational and methodical basics]. *Innovative Pedagogy*, Black Sea Research Institute of Economics and Innovation, edited by K. M. Baysha and others, Edition 19, Volume 2, 62–66 (in Ukrainian).
6. Rybakova, N. A. (2015). Razvitie emotsionalnogo intellekta sredstvami muzyki [Development of Emotional Intelligence by Using Music]. *Psikhologiya i psikhotehnika*, 2015, 2(77), 150–158 (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 02.09.2021.

Прийнято до друку 02.10.2021.